

The Relationship between Spirituality and Anxiety Caused by Covid 19 during Clinical Education in Paramedical Students

Kokab Basiri Moghadam¹, Abbas Sadeghian², Raheleh Baradaran³, Arash Hamzei⁴, Elaheh Ranjbar^{5,*}

¹ Department of Nursing, Faculty of Paramedical, Gonabad University of Medical Sciences, Gonabad, Iran.

² Faculty of Nursing, Gonabad University of Medical Sciences, Gonabad, Iran.

³ Department of operating room, Allameh Bohlool Gonabadi Hospital, Gonabad Medical University, Gonabad, Iran.

⁴ Department of Anesthesiology, Gonabad Medical University, Gonabad, Iran.

⁵ Student Research Committee, Gonabad University of Medical Science, Gonabad, Iran

*Corresponding author: Elaheh Ranjbar, Surgical Technology Student, Student Research Committee, Gonabad University of Medical Science, Gonabad, Iran. Tel: 09154473272, E-mail: Ranjbarelaheh2001@gmail.com

Article Info

Keywords: Spirituality, Anxiety, Covid 19, Clinical education, Paramedical students

Abstract

Introduction: The high prevalence of Covid 19 and rumors on social media about it have caused many psychological problems, including anxiety in communities. It has also shown that spirituality is inversely related to anxiety. Therefore, the present study was conducted to investigate the relationship between spirituality and anxiety caused by Covid 19 in paramedical students.

Methods: In this descriptive cross-sectional study, 200 undergraduate students of Gonabad University of Medical Sciences participated in the study in 2021 through online calling and Porsline and answered the spiritual health questionnaires of Palutzian-Elison and Spielberger. SPSS software version 20 and statistical methods of Mann-Whitney, Kruskal-Wallis, and Spearman-Brown correlation coefficients were used to analyze the data.

Results: The results of the study showed that anxiety has an inverse relationship ($r=-0.340$) with spirituality. The majority of students (93%) had low anxiety and none of them had severe anxiety. The spirituality of most students (80%) was at a desirable level. In addition, female students had more anxiety ($p=0.022$) and eighth-semester students had less anxiety ($p=0.020$). Also, eighth-semester students had higher spirituality than other semesters ($p=0.002$).

Conclusions: Most paramedical students had little anxiety and the spirituality of most students was at a desirable level. Anxiety had a significant and inverse relationship with spirituality, meaning that the higher the spirituality, the lower anxiety, and vice versa. Researchers suggest that by designing programs to increase students' spirituality, they reduce their stress and anxiety in situations such as the Corona pandemic.

ارتباط معنویت با اضطراب ناشی از کووید ۱۹ در طی آموزش بالینی دانشجویان دانشکده پیراپزشکی

کوکب بصیری مقدم^۱، عباس صادقیان^۲، راهله برادران^۳، آرش حمزه‌ای^۴، الهه رنجبر^{۵*}

۱. گروه پرستاری، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران.
۲. دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران.
۳. گروه اتاق عمل، بیمارستان علامه بهلول گنابادی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران.
۴. گروه بیهوشی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران.
۵. کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران.

* نویسنده مسوول: الهه رنجبر. کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران. ایمیل: Ranjbarelaheh2001@gmail.com

چکیده

مقدمه: شیوع بالای کووید ۱۹ و شایعات در رسانه های اجتماعی درباره آن مشکلات روانی زیادی منجمله اضطراب را در جوامع ایجاد کرده است. همچنین ثابت شده که معنویت ارتباط معکوسی با میزان اضطراب دارد. از اینرو پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتباط معنویت با اضطراب ناشی از کووید ۱۹ در دانشجویان دانشکده پیراپزشکی انجام شد.

روش کار: در این پژوهش توصیفی مقطعی، ۲۰۰ دانشجوی کارشناسی دانشگاه علوم پزشکی گناباد در سال ۱۴۰۰ از طریق فراخوان اینترنتی و پرس لاین در پژوهش شرکت کردند و به پرسش‌نامه‌های سلامت معنوی پولوترزین-لیسون و اشیپیل برگر پاسخ دادند. بمنظور تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS نسخه ۲۰ و روش‌های آماری من ویتنی، کروسکال والیس و ضریب همبستگی اسپیرمن براون استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج مطالعه نشان داد که اضطراب رابطه معکوسی ($r = -0.340$) با معنویت دارد. اکثریت دانشجویان (۹۳٪) مورد پژوهش اضطراب کمی داشتند و هیچکدام از اضطراب شدیدی برخوردار نبودند. معنویت اکثر دانشجویان (۸۰٪) در سطح مطلوبی بود. علاوه براین، دانشجویان زن از اضطراب بیشتر ($p = 0.022$) و دانشجویان ترم هشتم از اضطراب کمتری ($p = 0.020$) برخوردار بودند. همچنین دانشجویان ترم هشتم معنویت بالاتری نسبت به سایر ترم‌ها داشتند ($p = 0.002$).

نتیجه گیری: اکثر دانشجویان دانشکده پیراپزشکی اضطراب کمی داشتند و معنویت اکثر آنها مطلوب بود. اضطراب با معنویت رابطه معنی‌دار معکوسی داشت، بدین معنی که هرچه معنویت بالاتر بود اضطراب کمتر می شد و برعکس. محققین پیشنهاد می کنند که با طراحی برنامه‌هایی جهت افزایش معنویت دانشجویان از اضطراب آنها در شرایطی مانند پاندمی کرونا بکاهند.

واژگان کلیدی: معنویت، اضطراب، کووید ۱۹، آموزش بالینی، دانشجویان پیراپزشکی

که در شرایط عادی ۶۸٪ از دانشجویان مضطرب و ۴۸٪ افسرده می‌باشند [۹]. مطالعه سیستماتیک دیگری به بررسی ۳۵ مطالعه در زمینه شیوع افسردگی و اضطراب در دانشجویان در فاصله زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۲ پرداخت و شیوع افسردگی را ۳۳٪ گزارش کرد [۱۰].

یکی از آسیب پذیرترین گروه دانشجویان، دانشجویان علوم پزشکی می‌باشند که بایستی جهت آموزش بالینی در بیمارستان نیز حضور داشته باشند. آموزش بالینی، بخش اساسی و مهم آموزش در علوم پزشکی می‌باشد که بدون آن تربیت افراد کارآمد و شایسته بسیار مشکل و یا غیر ممکن خواهد شد. آموزش بالینی فرایندی است که در آن دانشجویان با حضور بر بالین بیمار و به صورت تدریجی به کسب مهارت پرداخته و با استفاده از تجربیات استدلال‌های منطقی کسب شده برای حل مشکلات بیمار آماده می‌شوند [۱۱]. دغدغه‌ها و نگرانی‌های حضور در بالین در بحران همه‌گیری کووید-۱۹ و تغییرات متعدد تصمیم‌گیری برای حضور یا عدم حضور دانشجویان علوم پزشکی بر بالین بیمار، ناشناخته بودن بیماری، بروز جهش‌های جدید ویروس و بسیاری عوامل دیگر دست به دست هم داده تا شرایط آموزش بالین برای دانشجویان سخت شده و ممکن است باعث بروز ناراحتی‌های روانی از جمله اضطراب شود. در مطالعات مختلف عوامل متعددی در ارتباط با شیوع اختلالات روان ذکر شده است که برخی در افزایش و برخی در کاهش اضطراب اثر گذار بوده‌اند [۸ و ۷]. یکی از عوامل ذکر شده معنویت می‌باشد. در سال‌های اخیر ارتباط بین سلامت روان و معنویت (Spirituality) مورد توجه روان‌شناسان قرار گرفته است بدان گونه که معنویت در سلامت روانی و جسمی تأثیر بسزایی دارد [۱۲] و رکن اصلی سلامتی انسان می‌باشد [۱۳]. متخصصان روانشناسی برای کاهش اختلال‌های روانی از جمله اضطراب و افسردگی از روش‌های مختلفی بهره‌گرفته‌اند که از آن جمله می‌توان از روش‌های دارودرمانی، روان‌تحلیلی، شناخت‌درمانی، رفتاردرمانی و معنادرمانی نام برد [۱۴]. در سال‌های اخیر علاوه بر روش‌های برگرفته از نظریه‌های روان‌شناختی، استفاده از روش‌های درمان معنوی جایگاه علمی خود را باز نموده است. مکلاف و همکاران در سال ۲۰۰۰ با استفاده از فراتحلیل ۴۲ گزارش پژوهشی به ارتباط بین میزان مرگ و اشتغال افراد به امور مذهبی پی‌بردند. این پژوهشگران با تحلیل یافته‌های پژوهشی به این نتیجه رسیدند که اشتغال به امور مذهبی به صورت معنی‌داری با مرگ و میر پایین افراد همراه است. پژوهش‌ها همچنین نشان می‌دهند که دینداری به رویارویی افراد با تنش‌ها در شرایط استرس‌زا کمک می‌کند [۱۵]. از آنجایی که دانشجویان مهمترین نیروی علمی و کار و

ویروس کووید ۱۹ (کرونا) از دسامبر ۲۰۱۹ در چین آغاز و به سرعت در سراسر دنیا گسترش یافت، بطوریکه تا کنون تمام کشورهای دنیا را درگیر کرده است. این بیماری سومین عضو از خانواده بتا کرونا ویروس پس از SARS (Severe acute respiratory syndrome) و MERS (Middle respiratory syndrome) east respiratory syndrome) می‌باشد [۱]. از آنجایی که تنها راه جلوگیری از ابتلاء به آن عدم ارتباط با افراد بیمار و رعایت نکات بهداشتی است و از طرفی ناشناخته‌های زیادی در مورد این بیماری وجود دارد، مجموع این عوامل می‌تواند به عنوان یک عامل اضطراب‌زا محسوب شده و به لحاظ روحی- روانی تأثیر منفی بر مردم بگذارد [۲]. تأثیرات روانی کووید ۱۹ بر مردم عادی به حدی است که سازمان جهانی بهداشت [۳] آن را به عنوان یک عامل خطر برای سلامت روان [۴] جامعه معرفی کرده و دستورالعمل‌هایی جهت پیشگیری از اثرات مخرب آن بر سلامت روان افراد جامعه پیشنهاد می‌کند [۳]. مطالعات مختلف نشان داده‌اند که شیوع این بیماری و شایعات در رسانه‌های اجتماعی درباره آن باعث افزایش اضطراب (Anxiety) و علائم افسردگی و همچنین اختلال در کیفیت خواب مردم شده است [۴, ۵]. دانشجویان دانشگاه از جمله افراد مستعد بروز علائم روانشناختی در طی شیوع بیماری کووید ۱۹ به شمار می‌روند. بطوریکه در ابتدای شیوع این بیماری در کشور عزیزمان ایران همچون سایر کشورهای دنیا تعطیلی دانشگاه‌ها از اولین و ابتدایی‌ترین اقدامات برای جلوگیری از انتشار گسترده بیماری بود. بر اساس نتایج تحقیقی که در طی پاندمی آنفلوآنزای H1N1 در ۲۰۰۹ در کشور چین انجام شده نشان می‌دهد حدود ۲ درصد از دانشجویان دانشگاه نشانه‌هایی از اختلال استرس پس از سانحه را تجربه کردند [۶]. از مهمترین دلایل ایجاد اضطراب در بین دانشجویان، نگرانی از تأثیر کووید ۱۹ بر آینده تحصیلی، وضعیت شغلی آینده، کاهش ارتباطات اجتماعی و انزوا و افسردگی آنها است. همچنین عامل اضطراب در برخی از دانشجویان ممکن است مشکل در تامین شهریه دانشگاه به دلیل از دست دادن منابع مالی ناشی از بیکاری و از دست دادن شغل افراد باشد. در نهایت، بر اساس یافته‌های تحقیقی ابتلای خویشاوندان و آشنایان به بیماری کووید ۱۹ از دیگر عوامل بروز اضطراب در بین دانشجویان است [۷, ۸]. اما یکی از آسیب‌پذیرترین گروه دانشجویان، دانشجویان پیراپزشکی می‌باشند که بایستی جهت آموزش بالینی در بیمارستان نیز حضور داشته باشند، بنابراین علاوه بر موارد مذکور، ترس از ابتلاء به بیماری نیز به دلایل اضطراب اضافه می‌شود. نتایج مطالعه‌ای بر روی دانشجویان علوم پزشکی لاهیجان نشان داد

آینده یک کشور محسوب می شوند توجه به وضعیت روانی آنان از اهمیت بالایی برخوردار است. لذا بررسی علل و عوامل تاثیرگذار بر سلامت روان دانشجویان یک ضرورت محسوب می شود. در مطالعات پیشین مشخص شده که اضطراب می تواند در تمام جنبه های زندگی دانشجویان از جمله پیشرفت تحصیلی آنان تاثیر بگذارد، لذا بررسی عوامل مرتبط و تلاش در جهت کاهش آن اهمیت زیادی دارد. از طرفی معنویت به عنوان یک عامل تاثیرگذار بر شرایط روحی روانی افراد در بسیاری از مطالعات مورد بررسی قرار گرفته است. ولیکن بیماری کووید-۱۹ به دلیل وسعت شیوع، ناشناخته بودن، عوارض، چالش های متعدد ناشی از واکنش‌ناسیون و ابهامات آتی در افراد اثرات متفاوتی داشته و می تواند اضطراب درونی بالایی را ایجاد کند. شرایط دانشجویان علوم پزشکی در این پاندمی با سایر دانشجویان متفاوت می باشد. با وجود اجباری نبودن حضور در بالین برای دانشجویان در ابتدای پاندمی کووید-۱۹، ولیکن دانشجویان دچار تناقضی از حضور و عدم حضور در کارآموزی شده چراکه برای یادگیری مهارت ها الزام به انجام و برگزاری کارآموزی ها بوده ولی احتمال درگیری و ابتلا به بیماری هم آنها را باعث تشویش و نگرانی می شود. لازم به ذکر است که برای دانشجویان پیراپزشکی (تکنولوژی اتاق عمل، هوشبری، علوم آزمایشگاهی و پروتوشناسی) که بایستی کارآموزی را در یک محیط بسته انجام دهند، شرایط بغرنج تر و حادثر می باشد. اگر چه پژوهش هایی جهت بررسی ارتباط بین سلامت روان و معنویت در جوامع مختلف صورت پذیرفته، اما در شرایط همه گیری بیماری کووید-۱۹ با ویژگی های خاص آن و همچنین بر اضطراب ناشی از حضور بر بالین در این همه گیری مطالعه ای یافت نشد. لذا پژوهشگران برای پاسخگویی به سوال اصلی پژوهش که آیا بین معنویت و اضطراب ناشی از کووید-۱۹ در طی آموزش بالینی ارتباطی وجود دارد و اگر وجود دارد به چه صورت می باشد؟ این مطالعه را طراحی کردند. مطالعه حاضر با هدف تعیین ارتباط معنویت با اضطراب ناشی از کووید ۱۹ در طی آموزش بالینی دانشجویان دانشکده پیراپزشکی انجام شد.

روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع توصیفی مقطعی می باشد. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانشجویان لتاق عمل، علوم آزمایشگاهی، پروتوشناسی و هوشبری دانشگاه علوم پزشکی گناباد در سال ۱۴۰۰ به تعداد ۲۰۰ نفر (۵۰ نفر برای هر رشته تحصیلی) تشکیل دادند که به صورت طبقه‌ای - تصادفی انتخاب شدند. شایان ذکر است که در این پژوهش پس از توضیح اهداف مطالعه و کسب رضایت آگاهانه از دانشجویان، پرسشنامه‌ها در اختیار آنها

قرار گرفت. به علاوه به آنان اطمینان داده شد که پاسخ‌های آنها کاملاً محرمانه خواهد ماند. ابزار این پژوهش پرسشنامه‌های سلامت معنوی پولوترزین-الیسون و اضطراب پیدا و پنهان اشیپیل برگر بود. پرسشنامه سلامت معنوی پولوترزین-الیسون (۱۹۸۲م)، یک پرسشنامه ۲۰ سؤالی است که ۱۰ سؤال آن سلامت مذهبی و ۱۰ سؤال دیگر سلامت وجودی را اندازه‌گیری می‌کند. دامنه نمره سلامت مذهبی و وجودی، هر کدام به تفکیک ۶۰-۱۰ می‌باشد. برای زیرگروه‌های سلامت مذهبی و وجودی، سطح بندی وجود ندارد و قضاوت براساس نمره به دست آمده صورت می‌گیرد. هر چه نمره بدست آمده، بالاتر باشد نشانه سلامت مذهبی و وجودی بالاتر است. نمره سلامت معنوی، جمع این دو زیرگروه است که دامنه آن ۱۲۰-۲۰ در نظر گرفته شده است. پاسخ سؤالات به صورت لیکرت ۶ گزینه ای از گزینه کاملاً مخالفم تا گزینه کاملاً موافقم دسته‌بندی شده است. در سؤالات منفی، نمره گذاری به شکل معکوس انجام شده است و در پایان، سلامت معنوی به سه سطح پایین ۴۰-۲۰، متوسط ۲۰-۴۱، و بالا ۱۲۰-۱۰۰ تقسیم بندی خواهد شد. در پژوهش سیدفاطمی و همکاران، روایی پرسشنامه سلامت معنوی به وسیله اعتبار محتوا مشخص [۱۶] و پایایی آن در سال ۱۳۸۵ توسط رضایی در تهران با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ تعیین شد [۱۷]. نمونه دیگر، پرسشنامه ۴۰ سؤالی اضطراب پیدا و پنهان اشیپیل برگر است. ۲۰ گزینه اول برای سنجیدن اضطراب آشکار و ۲۰ گزینه بعدی برای سنجش اضطراب پنهان استفاده می‌شود. در قسمت اول این بخش ۲۰ گزینه چهارجوابی با گزینه‌های خیلی کم، کم، زیاد و خیلی زیاد بود، و از طریق مصاحبه با بیماران و توسط آنها تکمیل شد. نمره هر گویه از ۱ تا ۴ بود و نمره‌گذاری به صورت خیلی کم (۴)، کم (۳)، زیاد (۲)، خیلی زیاد (۱) در نظر گرفته و طبق طبقه‌بندی پرسشنامه (سوالات شماره ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۵، ۱۶، ۱۹، ۲۰) سوالات مثبت بوده و (سوالات شماره ۳، ۴، ۶، ۷، ۹، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۸) سوالات معکوس بود که به صورت خیلی کم (۱)، کم (۲)، زیاد (۳)، خیلی زیاد (۴) نمره‌گذاری می‌شود و حداقل نمره این پرسشنامه ۲۰ و حداکثر آن ۸۰ بود که نمره ۲۰-۳۱ به صورت اضطراب خفیف، نمره ۳۲-۴۲ به صورت اضطراب متوسط، نمره ۴۳-۵۳ به صورت اضطراب نسبتاً شدید، نمره ۶۴-۵۴ به صورت اضطراب نسبتاً زیاد، نمره ۶۵-۷۵ به صورت اضطراب شدید و نمره ۷۶ و بالاتر به صورت اضطراب خیلی شدید در نظر گرفته می‌شود. روایی و پایایی علمی پرسشنامه اضطراب آشکار اشیپیل برگر در تحقیقی تحت عنوان "هنجاریابی آزمون اضطراب اشیپیل برگر" که توسط مهram در سال ۱۳۷۳ بر روی ۶۰۰ نفر انجام و مورد ارزیابی قرار گرفت. پایایی آن نیز

از طریق فرمول آلفای کروناخ بدست آمده است که میزان آن در جامعه هنجار ۰/۹۴۵۲ و در جامعه ملاک ۰/۹۴۱۸ بود. پایایی آزمون به عنوان نسبت واریانس نمرات حقیقی به واریانس نمرات مشاهده شده، در حد قابل قبول و بالایی بود. همچنین در مطالعه وفایی نجار سال ۱۳۹۴ پایایی پرسشنامه اسپیل برگر ۰/۷۴ گزارش گردید [۱۸]. ضریب آلفای کرانباخ در این مطالعه ۰/۷۸ بدست آمد. داده‌ها پس از جمع‌آوری با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بر اساس آزمون کولموگراف اسمیرنوف نرمالیتی داده‌های پژوهش بررسی شد. داده‌ها بصورت میانگین $\pm$ انحراف معیار و تعداد (درصد) گزارش شدند. همچنین، جهت بررسی ارتباط متغیرها از آزمون‌های من ویتنی، کروسکال وایس و ضریب همبستگی اسپیرمن براون استفاده شد.

یافته‌ها

جدول ۱. توزیع فراوانی متغیرهای دموگرافیک دانشجویان برحسب جنسیت، وضعیت تاهل، رشته و ترم تحصیلی

متغیر	فراوانی (درصد)
جنسیت	زن ۱۳۲(۶۶٪)
	مرد ۶۸(۳۴٪)
وضعیت تاهل	مجرد ۱۹۰(۹۵٪)
	متاهل ۱۰(۵٪)
رشته تحصیلی	اتاق عمل ۵۰(۲۵٪)
	علوم آزمایشگاهی ۵۰(۲۵٪)
	پرتوشناسی ۵۰(۲۵٪)
	هوشبری ۵۰(۲۵٪)
ترم تحصیلی	ترم ۴ ۱۱۴(۵۷٪)
	ترم ۶ ۳۴(۱۷٪)
	ترم ۸ ۵۲(۲۶٪)

جدول ۲. مقایسه میانگین $\pm$ انحراف معیار اضطراب و معنویت بر حسب متغیرهای مورد پژوهش

مقیاس	متغیر	میانگین $\pm$ انحراف معیار	نتیجه ی آزمون
اضطراب	جنس	مرد ۳۰/۲۲ $\pm$ ۷/۱۸	Mann-whitney u = ۳۶۰۴/۰ P = ۰/۲۲۰
	زن ۳۳/۵۷ $\pm$ ۹/۳۲		
اضطراب	رشته تحصیلی	اتاق عمل ۳۲/۸ $\pm$ ۸۴/۸۴	Kruskal-Wallis X ² = ۴/۹۵۵ df = ۳ P = ۰/۱۷۵
		علوم آزمایشگاهی ۳۳/۸ $\pm$ ۳۸/۹۱	
		هوشبری ۳۳/۸ $\pm$ ۳۸/۷۸	
		پرتوشناسی ۳۰/۷ $\pm$ ۱۴/۹۶	

Kruskal-Wallis $X^2=14/69$ $df=2$ $P=0/020$	۳۲/۸۵±۸/۶۱	ترم ۴	ترم تحصیلی	
	۳۴/۹۳±۱۰/۳۲	ترم ۶		
	۳۰/۲۸±۷/۷۲	ترم ۸		
Mann-whitney u= ۳۸۰۰/۰ $P=0/670$	۷۵/۶۴±۱۴/۳۴	مرد	جنس	معنویت
	۷۹/۱۵±۱۲/۷۸	زن		
Kruskal-Wallis $X^2=4/141$ $df=3$ $P=0/247$	۷۷/۸۰±۱۳/۱۶	اتاق عمل	رشته تحصیلی	
	۸۰/۱۶±۱۳/۱۶	علوم آزمایشگاهی		
	۷۴/۳۶±۱۵/۷۱	هوشبری		
	۷۹/۵۲±۱۰/۷۵	پرتوشناسی		
Kruskal-Wallis $X^2=14/69$ $df=2$ $P=0/200$	۷۹/۱۹±۱۲/۳۶	ترم ۴	ترم تحصیلی	
	۶۸/۵۶±۱۶/۷۲	ترم ۶		
	۸۰/۸۰±۱۱/۱۲	ترم ۸		

تفاوت معنی‌داری بین رشته‌های تحصیلی مختلف وجود نداشت ($p=0/175$).

در بعد معنویت، آزمون من ویتنی نشان داد که بین دانشجویان زن و مرد به لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($p=0/076$). همچنین آزمون کروسکال والیس بیانگر این مطلب بود که بین رشته‌های مختلف تحصیلی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($p=0/247$). اما بین ترم‌های تحصیلی مختلف، ترم هشتم به لحاظ آماری از معنویت بالاتری برخوردار بود ($p=0/002$) (جدول ۲).

جدول ۲ نشان دهنده مقایسه میانگین و انحراف معیار نمره اضطراب و معنویت بر حسب متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش می‌باشد. در بعد اضطراب، نتیجه آزمون من ویتنی نشان داد که دانشجویان زن نسبت به دانشجویان مرد از اضطراب بالاتری برخوردار بودند که به لحاظ آماری معنی‌دار بود ($p=0/022$). همچنین نتیجه آزمون کروسکال والیس بدین ترتیب بود که بین ترم‌های تحصیلی مختلف، ترم هشتم به لحاظ آماری از اضطراب کمتری برخوردار بود ($p=0/020$). اما

جدول ۳. ارتباط بین سن، اضطراب و معنویت در بین واحدهای پژوهش

متغیر	سن	اضطراب	معنویت
سن	-	$r=-0/900$ $P=0/896$	$r=-0/061$ $p=0/389$
اضطراب	$r=-0/009$ $P=0/896$	-	$r=-0/340$ $P=0/0001$
معنویت	$r=-0/061$ $P=0/389$	$r=-0/340$ $P=0/0001$	-

رابطه معنی‌دار ($p=0/0001$) و معکوسی داشت ($r=-0/340$). بدین معنی که هر چه معنویت افراد بالاتر باشد سطح اضطراب آنها کاهش می‌یابد و بالعکس (جدول ۳).

نتایج آزمون اسپیرمن براون نشان می‌دهد که بین سن با اضطراب و معنویت رابطه معنی‌داری وجود ندارد ($p=0/896$) و $p=0/389$ بترتیب). اگرچه، به لحاظ آماری اضطراب با معنویت

جدول ۴. توزیع فراوانی واحدهای پژوهش بر حسب وضعیت اضطراب و معنویت

مقیاس	میزان	تعداد (درصد)
-------	-------	--------------

۱۸۶(۹۳٪)	خفیف	اضطراب
۱۴(۷٪)	متوسط	
۲۰۰(۱۰۰٪)	کل	
۸(۴٪)	نامطلوب	معنویت
۳۲(۱۶٪)	متوسط	
۱۶۰(۸۰٪)	مطلوب	
۲۰۰(۱۰۰٪)	کل	

بر اساس جدول ۴ که توزیع فراوانی دانشجویان را بر اساس نمره اضطراب و معنویت نشان می‌دهد، می‌توان دریافت که ۱۸۶(۹۳٪) دانشجویان از نمره اضطراب خفیف و ۱۴(۷٪) دانشجویان از نمره اضطراب متوسط برخوردارند. داده‌های این جدول حاکی از آن است که هیچکدام از دانشجویان اضطراب شدید نداشتند و اکثریت آنها اضطراب خفیف و تعداد کمی، تنها ۷٪ اضطراب متوسط داشتند. علاوه بر این، معنویت ۱۶۰(۸۰٪) دانشجویان در سطح مطلوب، ۳۲(۱۶٪) دانشجویان در سطح متوسط و ۸(۴٪) دانشجویان در سطح نامطلوب ارزیابی شد. این نکته بیانگر این مطلب است که اکثریت دانشجویان دانشکده پیراپزشکی از معنویت بالایی برخوردارند.

بحث

نتایج بدست آمده از مطالعه نشان داد که سطح معنویت دانشجویان دانشکده پیراپزشکی در حد مطلوبی بوده است. قاعدتا چنین نتیجه‌ای برای جامعه ما که مذهبی بوده و پایبند به ارزشهای معنوی است، قابل انتظار می‌باشد. در مطالعات قبلی که توسط رحیمی و مصطفی‌زاده انجام گرفته است نشان دادند که سلامت معنوی دانشجویان پرستاری و مامایی در سطح متوسطی قرار دارد [۱۹]. دلیل این مغایرت می‌تواند احتمالاً بخاطر تفاوت در جامعه پژوهش باشد. چرا که مطالعه آنها فقط دانشجویان پرستاری و مامایی و مطالعه ما دانشجویان پیراپزشکی بودند. همچنین در مطالعه حاضر هیچکدام از دانشجویان اضطراب شدیدی نداشتند و اکثر آنها از اضطراب خفیفی برخوردار بودند. که با بخشی از نتایج رحیمی و همکاران همخوانی دارد [۲۰] اما با نتایج قاسم‌نژاد و همکاران [۹] که اذعان کردند ۶۸ درصد از دانشجویان پرستاری و نتایج لاریجانی [۲۱] که نشان دادند ۴۳/۳ درصد از دانشجویان پرستاری مضطرب هستند همخوانی ندارد. که شاید به این دلیل باشد که در مطالعه ما برای فراخوان دانشجویان به کارآموزی تاکید شده بود که کسانی که اضطراب شدید دارند، اجباری به حضور در کارآموزی را ندارند. بخشی از مطالعه ما تاکید بر همبستگی منفی بین معنویت و اضطراب داشت. بدین معنی که هرچه سطح معنویت بالاتر باشد میزان اضطراب کاهش می‌یابد و

برعکس. خداوند در آیه ۲۸ سوره رعد می‌فرماید: "کسانی که ایمان آوردند قلبهایشان با ذکر خداوند آرام گرفت، همانا با یاد خدا دلها آرام می‌گیرد" [۲۲]. یعنی تنها یاد خدا آرامبخش دلهاست و ذکر خدا موجب آرامش فرد می‌شود. این نکته تأثیر سلامت معنوی در کاهش اضطراب را تأیید می‌کند. بسیاری از مطالعات پیشین با این بخش از یافته‌ی ما همخوانی داشتند. برای مثال رحیمی و همکاران در ۱۳۹۵ دریافتند که سلامت معنوی منجر به کاهش اضطراب می‌شود، آنها به اهمیت معنویت در بین دانشجویان پرستاری و مامایی و طراحی برنامه‌هایی برای ارتقای سطح معنویت دانشجویان پرداختند [۲۰]. رضایی و همکاران معتقدند که ارتقاء باورهای مذهبی موجب کاهش اضطراب و افسردگی دانشجویان شده و از ابتلا به اختلالات روانی پیشگیری می‌کند [۲۳]. همچنین Papazisis و همکاران نشان دادند که بین اعتقادات مذهبی و معنوی با افسردگی، استرس و اضطراب همبستگی منفی وجود دارد [۲۴]. علاوه بر این در مطالعه حاضر، دانشجویان زن از اضطراب بیشتری نسبت به دانشجویان مرد برخوردار بودند. این یافته با پژوهش قاسم‌نژاد و برخوردار همخوانی دارد [۹]. احتمالاً خانمها بخاطر روحیات ظریف و شکننده‌ای که دارند نسبت به مسائل حساس‌ترند و بیشتر دچار اضطراب می‌شوند. خانمها اضطراب را بعنوان یک ویژگی زنانه می‌پذیرند و براحتی تسلیم آن می‌شوند درحالیکه مردان در مواجهه با اضطراب حالت تدافعی بخود می‌گیرند و آن را تهدیدی برای حس مردانگی خود بشمار می‌آورند و براحتی تسلیم آن نمی‌شوند [۲۵]. مطالعه ما بیانگر آن بود که دانشجویان دختر از سلامت معنوی بالاتری برخوردارند هرچند که به لحاظ آماری معنی‌دار نبود. و این امر با یافته‌های رحیمی و همکاران و رحمان و همکاران مطابقت دارد [۱۹]. احتمالاً بدلیل نقش‌ها و خصوصیات متفاوت خانمها و سازگاری بیشتر آنها با اصول معنوی می‌تواند با شرایط معنوی سازگارتر باشند. از سوی دیگر نتایج حاکی از آن بود که دانشجویان ترم هشتم از اضطراب کمتری نسبت به سایر ترم‌های تحصیلی برخوردار بودند. احتمالاً دانشجویان با گذشت ترم‌های تحصیلی، حضور در کارآموزی‌های بالینی و کسب

تجربیات مختلف اضطراب‌شان کاهش یافته است. مطالعه ما همسو با یافته‌های قزلباش و همکاران است که نشان دادند میانگین نمره اضطراب دانشجویانی که سابقه‌ی کار دانشجویی داشتند در مقایسه با دانشجویان فاقد تجربه‌ی کار دانشجویی پایین‌تر بود [۲۶].

همچنین دانشجویان ترم هشتم معنویت بالاتری نسبت به سایر ترم‌ها داشتند. در تبیین این یافته بنظر می‌رسد که دانشجویان در طی دوران تحصیل خود با معنویت بیشتر آشنا می‌شوند و سطح بالایی از شایستگی‌های معنوی را کسب می‌کنند [۲۷]. هم راستا با این بخش از مطالعه، امامقلیان و همکاران نشان دادند که دانشجویان پرستاری در ترم‌های پایتتر از هوش و شایستگی معنوی کمتری در ارائه مراقبت از بیماران برخوردارند [۲۸]. همچنین، نتایج مطالعه فراهانی‌نیا و همکاران نشان داد که سلامت معنوی ۹۸ درصد دانشجویان سال اول و ۱۰۰ درصد دانشجویان سال آخر در سطح متوسطی می‌باشد [۲۹]. محققین پیشنهاد می‌کنند که با طراحی دوره‌ها و محتوای آموزشی در مورد اهمیت فعالیت‌های مذهبی و معنویت، گامی موثر جهت کاهش سطح استرس و اضطراب دانشجویان بردارند و سلامت روانی آنها را بخصوص در شرایطی مانند پاندمی کرونا بهبود ببخشند. محدودیت پژوهش حاضر این بود که برای فراخوان دانشجویان به کارآموزی تاکید شده بود که کسانی که اضطراب شدید دارند، اجباری به حضور در کارآموزی را ندارند، این نکته احتمالاً سبب شد که دانشجویان از اضطراب کمی برخوردار باشند.

نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج، دانشجویان دانشکده پیراپزشکی از سطح معنویت مطلوب و اضطراب کمی برخوردار بودند. در این

دانشجویان اضطراب با معنویت رابطه معنی‌دار و معکوسی داشت، بدین معنی که هر چه معنویت بالاتر بود سطح اضطراب کمتر می‌شد و برعکس. همچنین دانشجویان زن از اضطراب بیشتری نسبت به دانشجویان مرد برخوردار بودند. دانشجویان ترم هشتم از معنویت بالاتر و اضطراب کمتری نسبت به سایر ترم‌های تحصیلی برخوردار بودند. با توجه به این نتایج شایسته است که دست اندرکاران با طراحی دوره‌ها و محتوای آموزشی در مورد فعالیت‌های مذهبی و معنوی، سبب کاهش سطح اضطراب دانشجویان شوند و سلامت روانی آنها را بخصوص در شرایطی مانند پاندمی کرونا بهبود بخشند.

ملاحظات اخلاقی

این مقاله منتج از طرح تحقیقاتی با کد ثبت شده A-10-2060-2 و کد اخلاق (IR.GMU.REC.1400.021) در دانشگاه علوم پزشکی گناباد می‌باشد. همچنین بعد از کسب رضایت آگاهانه از دانشجویان و توضیح اهداف مطالعه، پرسشنامه‌ها در اختیار آنها قرار گرفت. به علاوه به آنان اطمینان داده شد که پاسخ‌های آنها کاملاً محرمانه خواهد ماند.

تضاد منافع/حمایت مالی

در این پژوهش هیچگونه تعارض منافی با هیچ یک از افراد و یا سازمانها وجود ندارد.

تقدیر و تشکر

پژوهش حاضر، حاصل طرح مصوب کمیته تحقیقات دانشجویی می‌باشد. پژوهشگران مراتب سپاس و قدردانی خود را از مسئولان دانشگاه علوم پزشکی گناباد، برای حمایت مالی از این تحقیق اعلام می‌کنند و از همه دانشجویان عزیز شرکت کننده در این مطالعه صمیمانه سپاسگزارند.

منابع

1. Ji W, Wang W, Zhao X, Zai J, Li X. Cross-species transmission of the newly identified coronavirus 2019-nCoV. *Journal of medical virology*. 2020;92(4):433-40.
2. Azarmehr T, Mahmoudian A. Uterine Rupture Due to Delayed Hospitalization Caused by Anxiety and Fear of COVID-19: A Case Report Study. *Zanko Journal of Medical Sciences*. 2020;21(70):63-8. (Persian)
3. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-019>. WCDIAf.
4. Gao J ZP, Jia Y, Chen H, Mao Y, Chen S, et al. Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *Plos one*. 2020;15(4):e0231924.
5. Asgari M, Ghadami A, Aminaie H, Rezazadeh R. Psychological dimensions of Covid

- disease and its psychological trauma: A systematic review study. *Quarterly Journal of Educational Psychology*. 2020;16(55):173-206. (Persian)
6. Xu J, Zheng Y, Wang M, Zhao J, Zhan Q, Fu M, et al. Predictors of symptoms of posttraumatic stress in Chinese university students during the 2009 H1N1 influenza pandemic. *Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research*. 2011;17(7):PH60.
  7. Fakari FR, Simbar M. Coronavirus pandemic and worries during pregnancy; a letter to editor. *Archives of academic emergency medicine*. 2020;8(1):e21-e. (Persian)
  8. Cao W, Fang Z, Hou G, Han M, Xu X, Dong J, et al. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry research*. 2020;287:112934.

9. Ghasemnegad SM, Barchordary M. Frequency of anxiety and its relation with depression and other individual characteristics in nursing students. *Journal of Holistic Nursing And Midwifery*. 2012;22(2):0-. (Persian)
10. Sarokhani D, Delpisheh A, Veisani Y, Sarokhani MT, Manesh RE, Sayehmiri K. Prevalence of depression among university students: a systematic review and meta-analysis study. *Depression research and treatment*. 2013;2013. (Persian)
11. Yazdankhah Fard M, Pouladi S, Kamali F, Zahmatkeshan N, Mirzaei K, Akaberian S, et al. The stressing factors in clinical education: the viewpoints of students. *Iranian journal of medical education*. 2009;8(2):341-50. (Persian)
12. Koenig H, Koenig HG, King D, Carson VB. *Handbook of religion and health*: Oup Usa; 2012.
13. McClain CS, Rosenfeld B, Breitbart W. Effect of spiritual well-being on end-of-life despair in terminally-ill cancer patients. *The lancet*. 2003;361(9369):1603-7.
14. Ghobari Bonab B, Motavalipoor A, Hakimrad E, Habibi Asgarabadi M. Relationship between anxiety and depression and magnitude of spirituality in students of the University of Tehran. *Journal of applied psychology*. 2009;3(2):110-123. (Persian)
15. McCullough M, Hoyt W, Larson D, Koenig H, Thoresen C. Clinical issues and the empirical dimensions of the religion and health connection. *Virtual Mentor*. 2000;7(5):24-36.
16. Seyedfatemi N, Rezaie M, Givari A, Hosseini F. Prayer and spiritual wellbeing in cancer patients. *Journal of the Iranian Institute for Health Sciences Research*. 2006;4(5):295-303. (Persian)
17. Rezaei M, Seyedfatemi N, Hosseini F. Spiritual well-being in cancer patients who undergo chemotherapy. *Hayat*. 2008;14. (Persian)
18. Vafae-Najar A, Houshmand E, Esmaily H, Ashrafnezhad F. Obvious and hidden anxiety and quality of working life among nurses in educational hospitals. *Payesh (Health Monitor)*. 2015;14(5):565-76. (Persian)
19. Rahimi N, Nouhi E, Nakhaee N. Spiritual Health among Nursing and Midwifery Students at Kerman University of Medical Sciences. *Hayat*. 2013;19(4). (Persian)
20. Rahimi N, Asadolahi Z, Afsharipour AR. A Study on the Relationship between Spiritual Health and Level of Anxiety in the Students of Nursing and Midwifery Faculty. *Religion and Health*. 2017;4(2):56-64. (Persian)
22. Hossein A. *Quran Karim*. Soureh Raad. Aye 28: Publications Hadi Majd; 2016. 252 p.
23. Rezaei S, Hoseini M, Falahikhoshktab M. Effect of education of communication skills on stress rate in nursing personnel employee in rehabilitation Rey, Tehran and Shamiranat. *Teharan University Medical Journal*. 2006;64(1):21-6. (Persian)
24. Papazisis G, Nicolaou P, Tsiga E, Christoforou T, Sapountzi-Krepia D. Religious and spiritual beliefs, self-esteem, anxiety, and depression among nursing students. *Nursing & health sciences*. 2014;16(2):232-8.
25. Ghavami M, Fatehizadeh M, Faramarzi S, Nouri Emamzadehei A. The effectiveness of the narrative therapy on the social anxiety and the self-esteem among the girl students. *Journal of School Psychology*. 2014;3(3):61-73. (Persian)
26. Ghezelbash S, Peyrovi H, Inanloo M, Haghani H. Relationship between social anxiety and some demographic characteristics among nursing students. *Journal of Health and Care*. 2015;17(1):19-29. (Persian)
27. Ghana S, Jouybari L, Sharif Nia S, Hekmatafshar M, Sanagoo A, Chehregosha M. Correlation of spiritual intelligence with some of demographic and educational factors among the students of Golestan University of Medical Sciences. *Journal of health promotion management*. 2013;2(1):17-23. (Persian)
28. Emamgholian F, Hosseinabadi-farahani M, Keshavarz M. Relationship between Spiritual Intelligence and Competences in Providing Spiritual care in Nursing Students. *Iranian Journal of Psychiatric Nursing*. 2017;5(5):57-63. (Persian)
29. Farahaninia M, Abbasi M, Givari A, Haghani H. Nursing students' spiritual well-being and their perspectives towards spirituality and spiritual care perspectives. *Iran Journal of Nursing*. 2006;18(44):7-14. (Persian)